

VJERA U USKRSNUĆE PRED IZAZOVOM VJEROVANJA U REINKARNACIJU

Rajka Švrljuga

Uvod

Reinkarnacija je pojam koji ima vrlo šaroliku primjenu. Stoga se danas ta riječ jedva može upotrebljavati prije nego se posebno kaže što se pod njom podrazumijeva. Ova radnja obrađuje osnovna pitanja reinkarnacije s posebnim naglaskom na njezino suvremeno razumijevanje. Time je također rečeno da suvremeno i izvorno razumijevanje reinkarnacije za nas nemaju isto značenje. Sljedeća rasprava sastoji se od dva dijela. U prvom dijelu riječ je o utemeljenju suvremene reinkarnacije (točnije, o njezinom pokazivanju jer se reinkarnacija zapravo ne mora zasnivati, nego samo braniti protiv onih koji osporavaju njezinu mogućnost). Drugi dio razvija dodirne točke i razlike suvremene reinkarnacije i katoličke eshatologije.

1. Reinkarnacija u suvremenoj interpretaciji Zapada

U posljednjih 200 godina na Zapadu su postojali i postoje vrlo različiti sustavi ili koncepti koji se bave reinkarnacijom. Budući da je točno shvaćanje što treba biti reinkarnacija različito, ovisno o poziciji koja se zastupa, ne može se dati njezino jednoznačno određenje. Stoga navedimo ovdje samo dvije glavne odrednice reinkarnacije: evolucionističko shvaćanje suvremenih znanosti i potpuna prevlast ideologije individualizma, a ne tradicionalnog kolektivismu iz kojeg je niknuo stari hinduistički i budistički pojam reinkarnacije.

Prvo je i osnovno pitanje je li moguća takva reinkarnacija?

To je bez sumnje važno pitanje jer su u svim sustavima ove odrednice izričito afirmirane ili šutke prihvaćene, a i jer ih svi pobornici tradicionalne reinkarnacije izričito osporavaju. Ali otvoreno ostaje može li se na postavljeno pitanje pozitivno odgovoriti? Napomenimo ovdje još samo načelno da ne može postojati nijedno konkretno zasnivanje reinkarnacije koje može nastupiti sa zahtjevom da je jedino valjano zasnivanje.

Točnije rečeno, svako polazište stoji u povijesno uvjetovanom kontekstu diskusije. Kad se ovaj mijenja, pomiče se i polazište koje treba izabrati.

1.1. Reinkarnacija u ezoterizmu i filozofiji

Ezoterizam je religijsko-filozofski sustav u čijoj se pozadini nalaze okultna umijeća i djelatnosti, odnosno, radi se o opsežnijim spoznajnim sredstvima prirode i kozmosa, epistemološkom i ontološkom odrazu prvobitne stvarnosti čije predstave tvore skup znanja što osigurava temelj za okultna djelovanja. Teozofija je pak posebna vrsta mistike u filozofsko religioznom smislu. Kao udrugu utemeljila ju je H. P. Blavatsky 1875. god u New Yorku.¹

U *Knjizi duhova* iz 1856.god. A. Kardec konstatira da treba dobro razlučiti reinkarnaciju što je povezana sa znanstvenom idejom evolucijskog napretka od učinaka metempsihoze koji omogućuju čovjekova vraćanja u tjelesa različitih životinja. Prema njegovome mišljenju, metempsihoza je zapravo krivotvorina, a jedina ispravna teorija je ulazna reinkarnacija duše.² To znači da se čovjek više nikada neće nazadovanjem vratiti u niža bića.

H. P. Blavatsky i njezin učenik Rudolf Steiner dijele isto mišljenje. Rudolf Steiner u svojem članku pod naslovom: *Reinkarnacija i karma nužne istine s točke gledišta suvremene znanosti* (1902) piše: *Kao što pojavu razvijenih vrsta životinja tumačim razvojem iz nižih oblika životinjskog svijeta, tako tumačim i pojavu viših oblika duha razvojem iz nižih.*³ Iz ovog je vidljivo je da su ezoterizam i teozofija poklonici znanstvenog ideala reinkarnacije. Pod time se podrazumijeva paradigma suvremene znanosti utemeljena na teoriji evolucije koje je spiritizam i okultizam najodličniji predstav-

¹ Eliade, Mircea (1983: 75), *Okultizam, magija i pomodne kulture*, Zagreb: GZH.

² Usp. Nikić, Mijo, *nav. dj.*, str. 63.

³ *Isto*, str. 203

nik. Pod okultnim se podrazumijevaju sve namjerne djelatnosti, umijeća i postupci koji se:

- a) bave skrivenim ili tajnim snagama u prirodi ili kozmosu što se ne mogu mjeriti ili utvrditi instrumentima suvremene znanosti,
- b) koje imaju za željene ili namjeravane posljedice empirijske rezultate, kao što su saznavanje empirijskog tijeka događaja ili njegovo mijenjanje...

Nadalje, ukoliko djelovanje ne izvodi bilo tko, nego netko tko je stekao određeno znanje i umijeće, potrebno za obrede, te ako se prenosi na druge (ali nije i javno dostupno), vješto i metodom obreda, možemo govoriti o tim djelatnostima kao o okultnom znanju ili okultnom umijeću.⁴ U tom kontekstu nadnaravne moći i nisu drugo negoli prirodni zakoni i snage što još nismo u mogućnosti otkriti. To osnovno opredjeljenje oni opravdavaju pozivajući se na uspješne fizikalne pokuse L. Flammariona, Ch. Richeta i G. Delannea, koji danas ne znače mnogo, ali su u svoje vrijeme uživali veliki društveni i znanstveni ugled. Iz fizikalnih pokusa oni su dobivali dodatnu sigurnost u pogledu besmrtnosti duše.

Što su ezoterizam i teozofija konačno pokazali, a što nisu?

Određivanje reinkarnacije u sklopu suvremenih znanosti, onih dakle znanosti koje obrađuju procese materijalnog svijeta, trebalo je potvrditi mogućnost osobne i kozmičke obnove koja označuje ponovno buđenje okultnog. Dok je tradicionalna reinkarnacija u samsari i nirvani vidjela najprije kolo u kojemu duše neumoljivo i bolno kruže, dotle se ovdje reinkarnacija pretvorila u ulazni put na koji se duša sama mora uspeti prije nego što stigne do kraja evolucije. Sociološki gledano, bilo je gotovo nemoguće očuvati gotovo netaknutu ideju o reinkarnaciji i u isti mah živjeti u modernom linearnom vremenu. A linearno je poimanje vremena dolazilo: od opće teorije evolucije, od neočekivanih plodova napretka, od kršćanske eshatološke nade, itd. U nemogućnosti da pomire dvije oprečne struje, ezoteristi su pribjegli proklikovanju ideje o reinkarnaciji.

1.2. Reinkarnacija u novoj religioznosti

U kasnijem razdoblju nadvladalo je mišljenje da ezoteristi ipak ne govore besmislice. Međutim, tolerancija i otvorenost

za njihove ideje imala je neke granice. Iako se znanstvena jezgra reinkarnacije smatrala smislenom, ipak se prihvaćala misao da reinkarnacija daje korisnu pretpostavku za vlastito sretno ostvarenje, podjednako duševno i tjelesno. To je mišljenje također razlog za povjerenje mnogih religioznih vođa kad je riječ o uporabi termina kao npr. *osobni razvitak, zdravlje i rast osobnosti*. U tom je pogledu značajan primjer Scijentološke crkve s njezinim učiteljem L. Ronom Hubbardom. U početku je L. Ron Hubbard ograničavao svoju religijsku zauzetost na znanstvene upute za tjelesno i duševno ozdravljenje ne zasnivajući još pokret ili sljedbu. Tu je znanost nazvao dijanetikom, a želio je zapravo otvoriti nove puteve ka promjeni života i boljem mentalnom stanju ljudi. U kasnijem razdoblju, razdoblju scijentologije, religijski sadržaji dolaze do izražaja, premda samo kao izvanjski dekor. U dijanetici se čovjek oslobađa od mentalnih poteškoća, bolnih engrama, a u scijentologiji povećavaju se u njemu duhovni sastojci, nazvani *thetani*.

I u jednom i u drugom slučaju prisutna je reinkarnacija. Već sama primjena dijanetičkih postupaka pretpostavlja postojanje bivših života, jer je svako duševno liječenje nužno vezano uz sjećanje. Prema scijentologiji *thetan* kao duhovno načelo u čovjeku bilježi tijekom svojih brojnih ujelovljenja bolne i mučne dojmove negativnog sjećanja pothranjene u engramima, čime se vraća na početak dijanetičkih uvida u bolesna stanja. Posredstvom elektrometra, sprave slične stroju za otkrivanje laži, i zahvaljujući duhovnom savjetovanju, ispitanik uspijeva otkriti i izbrisati te neugodne engrame koji potamnjuju izvornu čistoću i jasnoću uma priječeći duhovno oslobođenje i tjelesno ozdravljenje.

Bolest je naime povezana s činjenicom da je čovjekova besmrtnost oslabljena težinom prošlih utjelovljenja. Zato se ispitanik vodi posebnim metodama do spoznaje o njihovim bivšim životima. Onda počinje uspon do sve većih stupnjeva ozdravljenja i prosvjetljenja. Dostigavši najveći stupanj operativnog *thetana*, čovjek postaje gospodarom svojeg života unatoč činjenici da je bio zatočenikom karme i prošao bezbroj reinkarnacija. No, njihovo je djelovanje sada poništeno.⁵

Bolna i tragična ozbiljnost karme i samsare dobila je posve drugo značenje utjehe, potpore, podrške i olakšanja. Vjera u

⁴ Eliade, Micea (1983: 74–75), *Okultizam, magija ili pomodne kulture*, Zagreb, GZH.

⁵ Usp. Nikić, Mijo (1998: 69–70), *Reinkarnacija i iliri uskrснуće*, Zagreb, FN.

reinkarnaciju postaje više stanovita sigurnost negoli religiozno uvjerenje.

1.3. Reinkarnacija u New Age pokretu

U New Age-u se na najprikladniji način sabiru odrednice nove religioznosti. Postojeće razlike više su društvenog nego li idejnog sadržaja. New Age nije naime neki dobro organizirani pokret ili sljedba s vođom i ustanovljenim pravilima nego radije pojedinačno duhovno iskustvo, ili, u najboljem slučaju, mreža vrlo fluidnih skupina koje spaja osjećaj opće vizije čovjeka i svijeta. Poneseni tim osjećajem vjeruju kako suvremeno društvo ulazi u eru vodenjaka, novo razdoblje mira i suradnje.

Među prvima koji je sustavno počeo govoriti o vremenu vodenjaka bio je Paul Le Cour. Da bi potkrijepio svoje stavove, koristi se i biblijskim motivima. Tako Le Cour govori da je u Bibliji riječ o prelasku sunca iz znaka bika, gdje je bilo dva tisućljeća, u znak ovna. Spomen o tome on nalazi u *Knjizi Izlaska*. Izraelci su se u pustinji klanjali zlatnom teletu, dakle biku. Mojsije na brdu Sinaju dobiva zapovijed da ne štuje više zlatno tele, tj. egipatskog bika Apisa, nego da ga zamijeni ovnom pri čemu misli na Izl 29,31, gdje se veli: *Uzmi onda ovna za posvećenje i skuhaj njegovo meso na posvećenom mjestu*. Sunce je po Le Cour ovom računanju u znaku ovna ostalo do 21. ožujka godine prve kad je prešlo u znak riba. Time je po njemu učinjen bitan religijski pomak. Demijurg, tvorac našeg sustava, ulazi u tijelo bića velikih vrlina da bi tri godine propovijedao nauk koji je imao za cilj zamjenu religija toga vremena.

Istovremeno se iz grčke riječi *ihrys* (riba) izvodi anagram *Iesus Hristos Theou Hios Soter*, Isus Krist Sin Božji Spasitelj. Autor ere vodenjaka smatra da će 2160. godine doći Krist – Vodenjak, kao što je prije 2000 godina došao Krist – Riba. Nastupit će i era novog evanđelja. Vodenjakovo evanđelje se bitno razlikuje od drugih. Donosi točne podatke o Isusu, govori o njegovom odnosu s vrhovnim Bogom, o Demijurgovoj naravi, o njemu koji je istovremeno Riječ, Svjetlost i Život.

1.3.1. Ideja i praksa New Age-a

U New Age-u nalazimo nekoliko glavnih ideja. Prvo zbiljnost je oblikovana kao jedno Sve koje je božansko i sastavljeno od energije. Bog dakle nije osoba, nego je sveobuhvatna energija koja oživljava i vodi svijet, a Isus nije Sin Božji Spasitelj

nego jedno od mnogih utjelovljenja kozmičkog Krista. Sve-mir je svet i napučen duhovima svih vrsta što budno bdiju nad čovječanstvom. Ljudsko je biće dio božanske energije. Između moderne znanosti i mistična iskustva nema opreke u predodžbi svemira. Drugo, za New Age uzrok zla nije grijeh nego neznanje o vlastitoj naravi. Pokret Boga prema čovjeku u smislu kršćanskog utjelovljenja je neprihvatljiv jer se protivno tome čovjek sam mora uputiti božanskom biću u sebi u čemu se zapravo i sastoji spasenje u New Age-u. Konačno u središtu New Age-a stoji vjera u mogućnost i potrebu reinkarnacije. Što se tiče prakse, u središtu je zdravlje i rast osobnosti što rađa potrebu okrenutosti prema duhovnosti, alternativnoj medicini i raznim terapijama svih vrsta i tradicija. Od unutrašnjosti se onda ide prema van te se rješavaju ekološki problemi. Zemlja biva zamišljena kao živo biće ili majka osjetljiva na povrede i ranjavanja.

Na kraju postoji sustavno oživljavanje ezoterizma i okultizma sa sastojcima spiritizma, astrologije, vidovitosti, horoskopa, gatanja, odnosa s astralnim, iskustva smrti prije smrti, parapsihologije, gnoze i tajnih kabalističkih brojeva.

Dovoljno je reći da najmanje pet milijuna Amerikanaca planira svoje živote prema astrološkim predviđanjima, a nekih 1200 do 1750 dnevnih novina u toj zemlji objavljuju horoskope. Dovoljno je reći da ima posla za deset tisuća astrologa s punim radnim vremenom i stotinu sedamdeset pet tisuća sa skraćenim. Po proračunu oko 40 milijuna Amerikanaca pretvara zodijački posao u zaradu od 200 milijuna dolara godišnje. Nekoliko je kompjutera zauzeto proračunavanjem i tumačenjem horoskopa. Jedan od njih izbacuje svake minute horoskop od deset tisuća riječi za dvadeset dolara. A jedan drugi opskrbljuje oko dvije tisuće škola širom zemlje dnevnim horoskopima. Treći je smješten na Grand Station i dnevno izbacuje pet stotina horoskopa.⁶

1.3.2. Ideja i praksa reinkarnacije

Ideologija New Age-a sve je pojmove o reinkarnaciji preuzela od ezoterizma i teozofije 19. i početkom 20. st. pa je za podlogu imala već jako prerađen sustav starih ideja koje je mogla nesmetano mijenjati. Mehanizam reinkarnacije je korišten u novoj znanosti, spiritizmu, duhovnim metodama, osobnom usavršavanju, terapijskim tehnikama, djelovanju medija,

⁶ Eliade, Mircea, *nav. dj.*, str. 89.

životu poslije smrti, *channelingu* i šamanističkom putovanju izvan tijela. Dakako, terapijski su učinci prvi po redu.

Ono što je nepouzdan stručnjak L. Ron Hubbard površno nabacio o reinkarnaciji, to je sad doslovce ponovio S. Grof, ali imajući iza sebe znanstveni ugled psihologa, psihijatra i liječnika. Terapijskom metodom okreće se čovjek prošlim životima jer se u njima pronalazi glavni uzrok današnjim psihičkim problemima i osobnim neostvarenjima. Mnoštvom reinkarnacija duša se čisti i usvršava, čime se zapravo obavlja neka vrsta ontologizacije i religiolizacije psihoanalize. Međutim, zaokupljenost sobom i svojom zemaljskom srećom toliko je velika da se reinkarnacija smatra isključivo u funkciji poboljšanja sadašnjosti.

1.4. Razlika između tradicionalnog i suvremenog shvaćanja reinkarnacije

Podloga cijelog New Age obrata, kao i nove religioznosti, nalazi se u povijesnome nadolasku i potpunoj prevlasti ideologije individualizma, a ne tradicionalnog kolektivizma iz kojeg je niknuo stari hinduistički i budistički pojam reinkarnacije. U individualističkome smislu postoje samo *ja* i njegovi interesi. Zato je reinkarnacija moguća još jedino u drugačijem obliku što je usko povezano s pojmom vremena.

Prije smo rekli da je vjerovanje u reinkarnaciju utemeljeno na cikličkom poimanju vremena. Ciklusi koji imaju za posljedice opetovano čovjekovo umiranje i rađanje-reinkarnaciju, samo su uži odbljesak širih i sličnih ciklusa u prirodi. Prva se pretvorba zbila u modernom društvu i građanskom poretku 19. st. s linearnim vremenom razvitka i napretka. Druga i treća pretvorba ostvarene su u postmoderni gdje vrijeme potpuno iščezava jer se ljudska sreća živi ovdje i sada.

Sve je naime usredotočeno na sadašnji trenutak užitka i zadovoljstva, a ne na prošlost i budućnost. Izvučena iz svojih prirodnih oblika cikličkog vremena i uvrštena u nove prostore bez vremena, reinkarnacija dobiva drukčije značenje. Zato se i moglo dogoditi da su u indijskoj religiji ljudi odbacivali reinkarnaciju želeći pobjeći od prokletstva samsare i karme dok je danas sama reinkarnacija postala neko vrstom oslobođenja od teških osobnih problema.

1.5. Tri društvena poticaja vjerovanja u reinkarnaciju

Prvi društveni poticaj vjerovanja u reinkarnaciju je suvremeno natjecanje u društvu. To natjecanje ima i svoju tamniju

stranu, tj. one koji su otpali i izgubili borbu. Ali reinkarnacija uspijeva ispraviti nejednaku sudbinu ljudi u životu i uspostaviti pravdu za sve u toku smjene naraštaja za reinkarnirane u bogataše i siromahe, uspješne i neuspješne, crnce i bijelce. Svi će oni biti u prilici da ostvare svoje želje, bez obzira što ih u ovom životu nisu ostvarili. U tome je velika privlačnost ideje o reinkarnaciji.

Drugi društveni poticaj vjerovanja u reinkarnaciju je mogućnost da ona postane povlašteno sredstvo za promaknuće čovjekove sreće i zdravlja o čemu je prije bilo govora. No, koliko god ova objašnjenja čovjekove sudbine bila uvjerljiva, neka se pitanje ipak ne mogu izbjeći. Tako npr.: ako je ovaj život prouzročen njemu prethodnim, nije li onda i prethodni bio prouzročen njemu prethodnim, on njemu prijašnjim i tako u beskonačnost? Je li doista nužno, uz čovjekove povijesne, društvene, biološke i psihološke uzroke koji određuju naš život, posezati i za nekim prijašnjim životom kao objašnjenjem za ono što nam se sada događa? Izgleda da reinkarnacija ne rješava ove probleme kojima bi htjela biti rješenje nego čak stvara i neke nove.

Napokon, treći društveni poticaj vjerovanja u reinkarnaciju je sekularizacija smrti. Smrt je nešto ružno i odbojno jer je čovjek otkrio ljudsko tijelo, njegovu ljepotu i užitak življenja. Da bi se zaštitio od nelagodnosti i pomisli na smrt, pokušao ju je otkloniti na nekoliko načina. Prvo, prešućivanjem. Djeca moraju već od malena biti odvojena od spoznaje smrti. Kad je riječ o starijima, stvar je drugačija. Njima se smrt ne skriva, nego jedino na njih prenosi. Isključeni su iz života jer su nositelji smrti. Drugi način bijega od smrti jest njegova pretvorba u bolest. Ljudi ne umiru, nego su samo teško bolesni. Dok su samo bolesni, daleko su od smrti. Gledano sa stajališta sociološke znanosti, smrt prestaje biti kolektivnim događajem a postaje osobnim i privatnim. Privatni je život doveo do privatne smrti. A usamljenost u smrti je nepodnošljivija od one u životu. Odatle pokušaj da se zaboravi gorka istina o smrti.

Ali premda se učinilo da je smrt zaboravljena a vjerovanje u besmrtnost u sekularizaciji postiže potpuni besmisao, ljudi nisu tako lako odustajali od nade u vječnost. Za početak im je i reinkarnacija značila mnogo. Sabirući važna dobra djela iz prošlih života možda će se i besmrtnost pojaviti na kraju puta. No ta besmrtnost nije nikada onostrana, nego ovostrana jer se ostvaruje uvijek na zemlji. U reinkarnaciji ljudi umiru, a opet vječno žive; u vječnosti su a opet ostaju na ovom svijetu.

tu. Stoga reinkarnacijom postmoderni čovjek ispunjava svoju proturječnu težnju za potpunim suživljavanjem sa životom i istodobno uživanjem besmrtnosti; težnju da postoji u vremenu i vječnosti. Po tome ispada da ne postoji ništa po čemu bi se razlikovalo samsaru od nirvane i ništa po čemu bi se razlikovalo nirvanu od samsare.

2. Vjera u uskrsnuće i nauk o čistilištu kao odgovor na izazov vjerovanja u reinkarnaciju

U pastoralnom smislu vjerovanje u reinkarnaciju je snažan izazov Crkvi. Crkva je ušla u najveći i najvažniji sinkretistički vrtilog u cijeloj svojoj gotovo tromilenijskoj povijesti. Nikada prije nije toliko vladao interes za horoskop, astrologiju i magijsko čitanje vlastite sudbine. U tradicionalno kršćanskim zemljama nikada nije bilo više profesionalnih maga i vračara, spiritizma, interesa za reinkarnaciju. Samo npr. u Engleskoj oko 250.000 osoba pohađa tečajeve čaranja i novo-poganstva.⁷

Sve se to odrazilo na konkretnu crkvenu praksu. Suvremeni čovjek je duhovno gladan i treba ga nahraniti. Kako? Na to pitanje nemoguće je dati iscrpne smjernice koje bi vrijedile za svaku sredinu i prostor i koje bi jednostavno riješile problem. Za našu temu važno je napomenuti da je Crkva danas pozvana da temeljito promisli svoj navještaj o eshatologiji jer su eshatološke istine suvremenome čovjeku velik misterij i još veći problem. Za razliku od suvremene reinkarnacije, Crkva uči da postoji čistilište kao put čišćenja poslije smrti. Ljudi se ne trebaju vraćati na ovaj svijet da bi vječno živjeli jer je moguće izvanzemaljsko čišćenje. Vraćanje na Zemlju u biti znači regresiju, a ne progres jer Zemlja ne može čovjeku dati mogućnosti da se sve njegove sposobnosti razviju.

Međutim, riječi kao uskrsnuće ili čistilište se ne pojavljuju u svakodnevnom govoru, one pripadaju jezičnome blagu vjere, one su vjerski termini. One su po svojoj nadi usmjerene na budućnost, hrane se samo nadom i povjerenjem u Božju riječ te moraju živjeti u spasonosnom ozračju vjere.

S druge strane, odjevene su ruhom pojmova i slika koje ih opisuju. Pojmovi i slike su sredstvo koje u toj situaciji trebaju donijeti pomoć. Ali pojmovi i slike ponekad stvaraju probleme, ako se promatraju kao apstraktni sadržaj mišljenja koji

isključuje konkretnu stvarnost. Stoga ih treba od tog ruha razlikovati.

2.1. Uskrsnuće

Središnja eshatološka istina uskrsnuća dozrijevala je u dvijetisućljetnoj povijesti Starog Izraela, a Krist ju je prihvatio takvu kakva je do njega došla, ne dirajući u njen pojmovni sadržaj. Samo je u nju ugradio snagu svoje riječi i svog vlastitog uskrsnuća. Kršćanska dogma o uskrsnuću tijela temelji se na Kristovom uskrsnuću. Nakon što im se Krist nakon smrti više puta ukazao, njegovi su se učenici uvjerali da on nije ostao u grobu, nego da ga je Bog iz njega uskrisio. Pri tom im se Isus u svom smrtnom tijelu, preoblikovanom u novu stvarnost, objavljivao iznenada ne podliježući zakonima prostora i vremena. Učenici su ujedno došli do čvrste vjere da je Kristovo uskrsnuće zametak i početak uskrsnuća svih ljudi. Stoga su počeli iščekivati *uskrsnuće mrtvih i život budućega vijeka*.

Tu vjeru prvih Isusovih učenika dijele sve do naših dana svi oni koji su prihvatili njihovo svjedočenje i povjerovali u njihovu riječ. *Kršćansko Vjerovanje – Ispovijest naše vjere u Boga Oca, Sina i Duha Svetoga i u njegovo stvoriteljsko, spasiteljsko i posvetiteljsko djelo – dostiže vrhunac u proglašenju uskrsnuća mrtvih nakraju vremena i vjere u vječni život*.⁸ Vjera u uskrsnuće snažna je motivacija za kršćanski način ovozemaljskog života. *Čvrsto vjerujemo i čvrsto se nadamo, da će, kao što je Krist zaista uskrsnuo od mrtvih te živi zauvijek, isto tako pravедnici poslije smrti zauvijek živjeti s uskrslim Kristom i da će ih on uskrisiti u posljednji dan*.⁹

Kršćanska vjera u uskrsnuće je od početka nailazila na neshvaćanja i protivljenja. Ni u jednoj drugoj točki kršćanska vjera nije susretala i ne susreće toliko otpora kao u pogledu uskrsnuća tijela. Kako vjerovati da ovo tijelo koje je tako očito smrtno može uskrsnuti u vječni život?

2.1.1. Kako uskrsavaju mrtvi

Što znači uskrsnuti? Prema *Katekizmu Katoličke Crkve* po smrti, dijeljenjem duše i tijela, tijelo se čovjekovo raspada dok mu duša ide u susret Bogu čekajući da se ponovno sjedini sa svojim proslavljenim tijelom. Bog će svojom svemoći povra-

⁷ Usp. NIKIĆ, Mijo (1997: 238), *Novi religiozni pokreti*. Zagreb, FN.

⁸ *Katekizam Katoličke Crkve* (1994: br. 988), Zagreb, HBK.

⁹ *Isto*, br. 989.

titi konačno nepokvarljiv život našim tijelima sjedinjujući ih s našim dušama, snagom Isusova uskrsnuća.

Na pitanje tko će uskrsnuti *Katekizam Katoličke Crkve* odgovara da će uskrsnuti svi ljudi koji su umrli: *koji su dobro činili na uskrsnuće života, a koji su radili zlo, na uskrsnuće osude* (Iv 5,29).

Na koji način se to zbiva, Crkva odgovara da kao što je Krist uskrsnuo svojim vlastitim tijelom, ali se nije vratio u zemaljski život, tako će isto u njemu svi uskrsnuti sa svojim vlastitim tijelima, koje sada imaju, samo će to tijelo biti preobraženo u slavno tijelo, u tijelo duhovno (1 Kor 15,44). Stoga, kada se u *Novom zavjetu* govori o Isusovom uskrsnuću, tada se pod tim misli da su s Isusom započeli eshatološki događaji. Isus je prvi od uskrslih (Dj 26,23; 1Kor 15,20; Kol 1,18) Time je Isusovo uskrsnuće postavljeno unutar eshatološkog obzora nade i promatrano kao eshatološki događaj. Prema tome, njegovo uskrsnuće ne označava nikakav povratak u dotadašnji život. On se ne vraća u stanje raspadanja (Dj 13,34). *Krist jednom uskrsnu od mrtvih, više ne umire, smrt više ne gospoduje, svoj život on živi za Boga* (Rim 6,9). Uskrsnuće dakle nije ponovno preuzimanje starog načina življenja, nego početak novog stvorenja (usp. 1 Kor 15,42). *Katekizam* pritom kaže da kao što je Krist uskrsnuo svojim vlastitim tijelom, ali se nije vratio u zemaljski život, tako će isto u njemu svi uskrsnuti sa svojim vlastitim tijelima, koje sada imaju, samo će to tijelo biti preobraženo u duhovno tijelo (1 Kor 15,44).

Na pitanje kada će se to dogoditi *Katekizam Katoličke Crkve* odgovara da će se uskrsnuće dogoditi konačno u posljednji dan (Iv 6, 39-40.54, 11,24) na svršetku svijeta. Uskrsnuće mrtvih duboko je povezano s Kristovim drugim dolaskom – paruzijom.

Odgovarajući na pitanje kada, Sv. Pavao mnogo šire razvija scenarij sveopćeg uskrsnuća: glas anđela, trublja što zove na okup izabrane, oblak paruzije, povorka izabranih... (1 Sol 4,15 sl; 2 Sol 1,7; 1 Kor 15,52). Taj konvencionalni okvir klasičan je za židovske apokalipse, no sama činjenica važnija je od svojih modaliteta. Suprotno grčkome poimanju u kojemu ljudska duša oslobođena tjelesnih spona sama odlazi prema besmrtnosti, kršćanska nada uključuje cjelovitu obnovu osobe; ona predmnijeva istodobno posvemašnji preobražaj tijela, koje će postati duhovno, neraspadljivo i besmrtno (1 Kor 15,35-53). Iz perspektive iz koje gleda, Pavao se inače ne dotiče pitanja uskrsnuća zlih; on misli samo na uskrsnuće pravednih, kao na sudjelovanje u Isusovu ulasku u slavu (usp.

1 Kor 15,12). Očekivanje je tog *otkupljenja našega tijela* (Rim 8, 23) takvo da kršćanski jezik, želeći izraziti to očekivanje, pripisuje uskrsnuću da nam je neprestano imanentno (usp. 1Sol 4, 17). Ipak, nestrpljivo kršćansko nadanje (usp. 2Kor 5,1-10) ne smije navesti na isprazne spekulacije o času kad će nastupiti Dan Gospodinov.

Na pitanje kada, *Otkrivenje* nabacuje zapanjujuću sliku uskrsnuća mrtvih (Otk 20,11-15). Smrt i podzemlje vraćaju sve mrtve da bi se pojavili pred Suceom, opake i dobre. Dok opaki tonu u *drugu smrt*, izabranici ulaze u novi život, unutar preobražena svemira, koji se poistovjećuje s iskonskim rajem i nebeskim Jeruzalemom (Otk 21-22).

Kako da se drugačije, osim u obliku simbola, izrazi neizreciva stvarnost koju ljudsko iskustvo ne može doseći? Ta freska nije ušla u IV. Evanđelje. No, ona je u pozadini dvaju kratkih aluzija koje ističu naročito ulogu što je pripala Sinu Čovječjemu: mrtvi će ustati na njegov poziv (Iv 5,28; 6,40.44), jedni na vječni život, drugi na osudu (Iv 5,29).

2.1.2. Suuskrsli s Kristom

Ako je istina da će nas Krist uskrisiti na posljednji dan, istina je također da smo na neki način, s Kristom već uskrsnuli. Zahvaljujući Duhu Svetome, kršćanski je život odsad na zemlji sudjelovanje u smrti i uskrsnuću Kristovu. To nalazimo u poslanici Pavlovoj s *njime suukopani u krštenju, u njemu ste i suuskrsli po vjeri u snagu Boga koji ga uskrisi od mrtvih*. Novi život u koji smo tada ušli, nije ništa drugo nego njegov život Uskrsloga (Ef 5,14). U tom času nam je, naime, rečeno: *Probudi se ti koji spavaš, ustani od mrtvih, i Krist će ti svijetliti!* (Ef 5,14). Ova temeljna sigurnost ravna svekolikim kršćanskim životom. Ona dominira moralom koji se odsad nameće novom čovjeku rođenom u Kristu: *Dakle, kad ste uskrsnuli s Kristom, tražite ono što je gore, gdje se nalazi Krist sjedeći s desne strane (Boga)!* (Kol 3,1 sl). Ta je sigurnost također izvor kršćanske nade. Jer ako kršćanin nestrpljivo iščekuje konačno preobraženje svoga bijednoga tijela u slavno tijelo (Rim 8,22), to je stoga što već sada posjeduje zalog tog budućeg stanja. Njegovo konačno uskrsnuće samo će konačno jasno očitovati ono što on već sada jest u skrovitoj stvarnosti misterija (Kol 3,4).

Ivan malo razvija sliku konačnog uskrsnuća zato što vidi kako se unaprijed ostvaruje već od sadašnjeg vremena. Lazar, koji izlazi iz groba, konkretno predodčuje vjerne koje smrti otima Isusov glas (usp. Iv 11,25 sl). I govor o poživljavajućem dje-

lovanju Sina Čovječjega sadrži izričite tvrdnje: *Dolazi čas, i već je tu, kada će mrtvaci slušati glas Sina Božjega, koji ga budu poslušali živjet će* (Iv 5,25). Ta jasna izjava poklapa se s kršćanskim iskustvom kako je izraženo u *Prvoj Ivanovoj poslanici*: *Mi znamo da smo prešli iz smrti u život* (1 Iv 3,14). Tko god posjeduje taj život, nikad neće pasti u ruke Smrti (Iv 6,50; 11,26; usp. Rim 5,8 sl). Ta sigurnost, dakako, ne dokida očekivanje konačnog uskrsnuća, no ona već sada preobražava život koji utječe u Krista-maticu.

2.1.3. Umrijeti u Isusu Kristu

Da se uskrsne s Kristom treba umrijeti s Kristom, treba se iseliti iz tijela i naseliti se kod Gospodina. (2 Kor 5,89). Pri tom odlasku koji je smrt duša se dijeli od tijela. Ona će se sa svojim tijelom sjediniti u dan uskrsnuća mrtvih. Smrt je dakle kraj zemaljskog života, ona je posljedica grijeha. Međutim smrt je po Kristu preobražena. Isus Sin Božji, podnio je smrt, svojstvenu ljudskom stanju. Ali usprkos strahu pred njom, prihvatio ju je načinom potpunog i slobodnog podlaganja volji Očevoj. Isusov je posluš promijenio prokletstvo smrti u blagoslov. Zahvaljujući Kristu, kršćanska smrt ima pozitivan smisao.

Vjerodostojna je riječ: Ako s njime umriješmo, s njime ćemo i živjeti. (2 Tim 2,11). Kad završi jedini tok našeg zemaljskog života više se nećemo vratiti da živimo druge zemaljske živote. Ljudi samo jednom umiru (Heb 9). Poslije smrti nema ponovnog rađanja-reinkarnacije.

2.2. Nauk o čistilištu

Zakon razvoja vrijedi također i za podređenu eshatološku istinu čistilišta. Ona je više nego ijedna druga izvrgnuta antropomorfnim, prostorno-vremenskim iskrivljenjima koje izazivaju odbojnost kod današnjeg čovjeka. Korijen joj nalazimo već u *Starom zavjetu*, u *Drugoj knjizi Makabejaca* koja govori o žrtvama što su Izraelci prinijeli kako bi svoju pokojnu braću oslobodili njihovog grešnog nasljeđa. Crkveni oci nalaze temelj istine o čistilištu u evanđeoskim riječima: *Nagodi se s protivnikom dok si još na putu da te protivnik ne preda sucu, a sudac tamničaru. Zaista kažem ti, nećeš izići odande dok ne isplatiš do posljednje pare.* (Mt 5,26) *Ali tko rekne protiv Duha Svetoga, neće mu se oprostiti ni na ovom svijetu ni u budućem* (Mt 12, 32). *Naziđuje li tko na ovom temelju (tj. Isusu Kristu) zlatom, srebrom, dragim kamenjem, drvom, sijenom, slamom – svacije će djelo doći na svjetlo. Onaj će dan pokazati jer će se u*

ognju očitovati. I kako je čije djelo oganj će iskušati. Ostane li djelo, primit će plaću onaj tko ga je nazidao. Izgori li čije djelo, taj će štetovati. Ipak, on će se sam spasiti, ali kao kroz oganj. (1 Kor 3,15) *Zbog toga se radujte, makar se sada trebalo malo žalostiti zbog različitih kušnja: da prokušanosť vaše vjere, dragocjenija od propadljivog zlata koja se ipak u vatri kuša, stekne slavu i čast o objavljenju Isusa Krista* (1 Pet 1,7).

Do izričite spoznaje čistilišta međutim nije došlo egzegezom tih tekstova nego životnim zbivanjima. Naime, sredinom trećeg stoljeća biskup Ciprijan našao se pred zadatkom omogućiti povratak u Crkvu onim kršćanima koji su za vrijeme progona na carsku zapovijed žrtvovali poganskim bogovima i tako otpali od vjere. Nasuprot strogom Tertulijanu, koji je tražio da se takvi ponovno krste, Ciprijan naučava:

1. Zbog svoje nevjere oni, dakako, ne mogu sudjelovati u životu Crkve, Tijela Kristova.
2. Ali sposobni su da se očiste.
3. Put čišćenja je pokora koja se;
4. vrši u zajedništvu s Crkvom. To je pastoralno razmišljanje preraslo u teološki zaključak:
5. Nema razloga ograničiti mogućnost pokore samo na ovaj život, kad znamo da zajedništvo s Crkvom traje onkraj groba.

U tom je zaključku prisutan katolički nauk o čistilištu, kojem će Crkva dati doktrinarni oblik na Drugom lionskom saboru 1274, u Ferrari-Firenci 1430, te napokon na Tridentskom saboru (1545. do 1565) Drugi Vatikanski sabor u dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium*, u sedmom poglavlju, opisujući crkvenu stvarnost u svojoj širini govori o čistilištu kao jednom od tri crkvena stanja: *Neki su od njegovih učenika putnici na zemlji, neki se, ostavivši ovaj život, čiste, a neki uživaju slavu.*¹⁰ Koncil nadalje spominje praksu Crkve što potječe od najstarijih vremena da se moli za preminule vjernike. U kontekstu sličnu onom iz br. 49 dogmatske konstitucije *Lumen gentium* II Vatikanskog sabora u opisu potpune stvarnosti Crkve i onostranosti uvrštava se tema čistilišta. *Ispovijest vjere* Pavla VI donosi članak koji glasi: *Vjerujemo da duše svih onih što umiru u Kristovoj milosti, bilo da se trebaju još čistiti u čistilištu, bilo da ih u trenutku kad napuštaju svoje tijelo Isus prihvaća u raju, kao što je to učinio s dobrim razbojnikom, sačinjavaju narod Božji poslije smrti koja će biti definitivno pobijedena na*

¹⁰ *Lumen gentium*, br. 49.

dan uskrsnuća kada će se ove duše ponovno sjediniti sa svojim tijelima.

Na osnovu spomenutih izjašnjenja učiteljstva može se bez sumnje zaključiti da aktualna dogmatska svijest Katoličke Crkve vidi u sljedećim elementima katoličkog poimanja čistišta istine *de fide definita*:

- oni koji su umrli pomireni s Bogom, a prije toga se nisu potpuno očistili moraju se podvrci čišćenju prije ulaska u slavu (DS 856, 1304, 1580, LG 49 i 51);
- s oproštenjem grijeha i vječnih kazni nisu dokinute sve posljedice grijeha, vremenite kazne koje čovjek treba podnijeti na zemlji ili u čistilištu (DS 1543, 1580, 1689, 1715);
- ljudi, koji su preminuli s ljubavlju prema Bogu, dostižu čim budu ponovno očišćeni, zajedništvo s Bogom u slavi (DS 857, 1000, 1305);
- putujuća Crkva pomaže te ljude svojim molitvama u njihovom procesu čišćenja (DS 856, 1304, 1743, 1753, LG 50)

Međutim, u svjetlu ovih istih dokumenata neki tradicionalni elementi pučko-pietističkog poimanja čistilišta otkrivaju se kao nebitni, nesigurni ili pogrešni, kao npr. predodžba o čistilištu kao *mjestu*, kao prostoru za mučenje. Neispravno je također shvaćanja čistilišta kao neke vrsti pakla u malom.

Uvijek postoji i postojala je opasnost prikazivati čistilište kao jednu vrstu vremenitog pakla. Pakao i čistilište ne mogu se graditi paralelno uvodeći u čistilište samo vremensku granicu. Duboki smisao ovih stanja vrlo je različit jer su suprotna i psihološka značenja što u njima žive. Pakao je usredotočen na mržnju dok je čistilište usredotočeno na ljubav. Čistilište se uglavnom promatra na način prosvjetljenja ljubavi.¹¹ Čistilište je osobno zbijanje. Njegova vatra gori u čovjekovom srcu, a ne na njegovom tijelu.

Međutim, pitamo se je li susret s Bogom jedino što čovjeka čisti, postoji li još i fizička vatra čistilišta o kojoj govore stariji crkveni dokumenti? Ne mora se unaprijed isključiti uloga materijalnog svijeta u čovjekovu čišćenju i dozrijevanju. Na zemlji je on duboko povezan sa svijetom, a ta se veza ne prekida u času smrti. Neposredni susret sa Stvoriteljem bit će nov susret sa svim njegovim stvorenjima. Taj svijet na neki način sudjeluje u procesu našeg suda i čišćenja.

Također se postavlja pitanje događa li se čišćenje u času smrti u jednom trenutku ili traje poslije smrti? Može li se govoriti o dušama koje se nalaze u čistilištu? Ne možemo imati nikakve spoznaje o tome kako se stvari zbivaju. Čovjek u času smrti izlazi iz vremena i ulazi u vječno Božje Sada. Vječni je Bog neposredno blizak svim trenucima naše povijesti. Međutim, ulazeći u eshaton, čovjek ne postaje Bog. Kako je povezan s onima koji su još u vremenu, to ne znamo. Sigurno je da se ne prekida njegova veza s poviješću, jer je on ostao članom općinstva svetih koje obuhvaća slavnu, patničku i putničku Crkvu. Nedostupan mu je i način i trajanje čovjekove preobrazbe u času smrti. Prikazivati je kratkim ili dugim jednako je naivno. Čistilište nije zatvor u kojem čovjek izdržava kaznu, nego unutarnje dozrijevanje i preobrazba kako bi bio sposoban za jedinstvo s Kristom i sa svim svetima.

Molitva za pokojne sastavni je dio nauka o čistilištu, što je znao već i Stari zavjet. Protiv te molitve također se dižu prigovori. Kako netko može izvana nadoknaditi ono što se zbiva u dubini vlastitog bića gdje se odlučuje osobni susret s Bogom? Na to odgovaramo da čovjek nikad nije sam pa ni onda kad stoji pred Bogom. Upravo su tada u njemu prisutni svi koje je u bilo čemu oštetio i s kojima je putovao. Blagoslivljaju ga ili ga proklinju; sve to ulazi u susret s Bogom i dio je njegove osobne sudbine. Međusobna zastupnička ljubav, pa i preko groba, srž je kršćanstva.

Jedan od suvremenih teologa koji je među prvima pokušao na nov način pristupiti čistilištu bio je Y. Congar. On je naglašavao kako je čistilište dio kršćanske istine o pokori koja je ništa drugo do li povratak srca k Bogu. Čistilišne bi patnje stoga bile bitan element dinamike pokore kojom se ostvaruje osobno obraćenje. Po njima, koliko god one posjeduju karakter ispaštanja i zadovoljštine za vlastite grijeha, kršćanin ulazi u prostor preobilne zadovoljštine za grijeha koje je prinio sam Isus. Riječ je, znači, o osobnoj aplikaciji onog što je u Kristu ostvareno. Taj proces obraćenja i zadovoljštine zbiva se već u ovom životu dok se u čistilištu privodi kraju, a budući da je tu riječ o zadovoljštini Tijela koje mora slijediti zadovoljštinu Glave, nitko u tom procesu nije sam, već je nošen solidarnošću svih srdaca. Uz karakter zadovoljštine Congar naglašava kako još dublju stvar predstavlja moment čišćenja. To su one iste patnje zadovoljštine koje čiste jer su prihvaćene. Nije pri tom potrebno uteći se spekulacijama o ognju. Najbolji model interpretacije čišćenja jest analogija mističkog puta k Bogu:

1. kidanje povezanosti na stvorenim uporištima ostavlja bolnu prazninu;

¹¹ Usp. Pozo, C (1997: 445), *Eshatologija*. Sarajevo, Vrhbosanska katolička teologija.

2. patnja zbog odsutnosti ljubljenog Boga kao i zbog svijesti o preprekama koje sprječavaju susret s njime;
3. unutrašnje gorenje koje proizlazi iz činjenice da je Božje privlačenje otežano teretom ostatka grijeha. Čišćenje u onostranosti jest bolno, ali prihvaćeno u ljubavi, ono je dar Božjeg milosrđa.¹²

Većina suvremenih autora, kao i Congar, shvaća oganj čistilišta u moralnom, metaforičnom, ili simboličkom smislu. Međutim postoji jedan krug teologa koji taj, inače tradicionalni, ali nebitni element dogme, interpretira dosta realno. Za Winklhofera, Boublika i Poza govor o ognju čistilišta želi izraziti uvjerenje da ljudske patnje u čistilištu nisu čisto duhovne (kao npr. one u anđela), već autentično ljudske. Griješeći u svijetu čovjek unosi nered u totalitet stvorenja, otuđuje si stvoreni svemir te bi oganj označavao uvjetovanost patnji čistilišta negativnim utjecajem čovjeku djelomično otuđenog stvorenja. Dakle, moglo bi se govoriti o utjecaju određenog, materijalnog čimbenika u čistilištu zaključuje Boublik. Ipak, nije oganj srž poruke čistilišta već definitivna metanoia, transformacija Kristovog učenika koji uvodi u život vječni.¹³

3. Dodirne točke i razlike između vjerovanja u reinkarnaciju i vjere u čistilište i uskrsnuće

3.1. Reinkarnacija i uskrsnuće

Slično kao i vjerovanje u reinkarnaciju, i vjerovanje u uskrsnuće ima stanovite probleme. Kao prvo, postavlja se pitanje na koji je način ranokršćanska zajednica spoznala da je Isus uskrsnuo? Novozavjetni tekstovi o uskrsnuću nigdje ne opisuju sam događaj Isusova uskrsnuća, što znači da uskrsnuće nije činjenica koja se može registrirati na povijesno-empirijski način. Novozavjetni spisi govore o onom što se dogodilo nakon što je Isus uskrsnuo, tj. o njegovim ukazanjima. Po njegovim ukazanjima, učenici su se uvjerali da Isus nije ostao u grobu, nego da ga je Bog iz njega uskrsnio. Učenici su ujedno došli do čvrste vjere da je Kristovo uskrsnuće zametak i početak uskrsnuća svih ljudi. Stoga su počeli iščekivati uskrsnuće mrtvih i život budućega vijeka. Drugim riječima, uskrsnuće

kao novo stvaranje spoznaje se iz učinaka slično kao što se prvo Božje stvaranje svijeta dokazuje iz postojanja svijeta i reda na njemu.

Upravo je u 18. stoljeću za vrijeme prosvjetiteljstva otvorena problematika oko Isusovog uskrsnuća. Samuel Reimarus (1694–1768) zaključuje da su Isusovi učenici tijelo noću uklonili i pedeset dana nakon toga, kad se to više nije moglo provjeriti, počeli pripovijedati da je uskrsnuo. Nakon što se ta hipoteza nije uspjela održati racionalisti su pokušali tumačiti da je Isus samo prividno umro; Šimun Cirenac umro je umjesto Isusa.

Danas više nitko ne zastupa takve teorije. Danas je još utjecajnije psihološko-evolucionistička hipoteza kojoj je začetnik D. F. Strauss (1808–1874) koja uskrsnu vjeru ne tumači s pomoću ukazanja raspetog i uskrslog Krista, nego pomoću religijskih ideja i očekivanja ondašnjeg doba, refleksije učenika i naknadnog Isusova utjecaja na njihovu refleksiju.

Međutim, objektivni i subjektivni razlozi govore da učenici nakon Isusove smrti nisu bili disponirani za vjeru u njegovo uskrsnuće. Oni su sa smrću učitelja pokopali sve svoje nade. Štoviše, smatraju da je sve propalo, puni su straha i beznađa. Nedugo nakon toga njihovo se raspoloženje potpuno mijenja. Kako protumačiti tu naglu promjenu?

Vjeru prvih Isusovih učenika dijele sve do naših dana svi oni koji su prihvatili njihovo svjedočenje i povjerovali na njihovu riječ. S logičke točke gledišta vjeru u uskrsnuće možda je teže obrazložiti nego reinkarnaciju. Ali s antropološke točke uskrsnuće najbolje odgovara čovjekovoj psihosomatskoj stvarnosti i njegovoj težnji za osobnim životom poslije smrti. Osim toga, ako čitav svijet nužno upućuje na stvoritelja, nije li opravdano pretpostaviti da Bog može mrtva tijela uskrsiti na nov, drukčiji život? To, dakako, ne dokazuje uskrsnuće, ali pokazuje da takvo vjerovanje nije nelogično.

Kao i reinkarnacija, i vjerovanje u uskrsnuće susreće se s problemom identiteta čovjeka prije i poslije smrti. Na taj se način uskrsnuće, za razliku od reinkarnacije, posve oslanja na Boga i njegovu stvaralačku vjernost. Zato neki teolozi danas odbacuju takvo objašnjenje identiteta između povijesnog i uskrslog čovjeka te radije govore o stvarnoj smrti čitavog čovjeka i uskrsnuću kao novom stvaranju cijele osobe.¹⁴

Suprotno tome, J. Ratzinger kreće između kršćanske nade u uskrsnuće i grčke ideje o besmrtnosti. On između dualizma

¹² Bižaca, Nikša (1983: br. 3, str. 35), *Problem čistilišta u teologiji*, Kateheza 5.

¹³ *Isto*, str. 27.

¹⁴ Usp. Devčić, Ivan (1995: 77), *Obzori nade*.

tijelo-duša promovira jedan drugi binom: Stvoritelj-stvorenje. Čovjek nije u sebi besmrtn, nego samo ukoliko je Božji prijatelj.

Pojmom duša možemo označiti taj čovjekov odnos s Bogom. Zato kad kažemo da čovjek *ima dušu*, onda se misli da je čovjek dijaloški partner s Bogom.¹⁵ Pritom, kada se u teologiji govori o duši, treba izbjeći dva pogrešna shvaćanja. Jedno, po kojemu se obezvređuje tijelo i koje s pojmom duša podrazumijeva samo jedan dio čovjeka. Zatim, treba izbjeći dojam da je odnos s Bogom nešto izvan čovjeka. Izraz *dijaloška besmrtnost* pomiruje dva gledišta: čovjek je besmrtn jer ga Bog ljubi. Ovo možemo povezati s pojmom i značenjem duše u dijaloškom odnosu s Bogom.

3.2. Reinkarnacija i nauk o čistilištu

Kao i reinkarnacija i eshatološka istina čistilišta ima dva temeljna vida. Negativan je vid reinkarnacije: čovjek prolazi kroz živote da bi se očistio. Pozitivan je vid: na tom putu ostvaruje on svoju evoluciju uspinjući se prema konačnom savršenstvu.

U kršćanstvu paralele tom negativnom obliku nalazimo kod otaca Zapadne Crkve Ciprijana i Tertulijana dok je istok pokazao kršćansku sliku čovjekove evolucije. Tertulijana već citirani novozavjetni tekst Mt 5,26, nadahnjuje u stvaranju jedne čistilišne koncepcije. Riječ je o završnom retku Isusove parabole o potrebi izmirenja koje glasi: *Zaista, kažem ti, nika-ko nećeš izići odande dok ne platiš do posljednjeg novčića.*

Tertulijan zamišlja vrijeme između smrti i uskrsnuća kao vrijeme bolnog zatočeništva u kojoj duše imaju mogućnost isplatiti i posljednji novčić da bi postale slobodne za uskrsnuće. Pri tom Tertulijan naglašava ulogu molitava i milostinje. Tertulijanovu dosta nepreciznu viziju dalje je razradio Ciprijan oslobodivši je pretjeranog pesimizma. S druge strane, Klement Aleksandrijski govori o pneumatskom procesu permanentnog čišćenja koje započinje krštenjem te dostiže do u samu vječnost. Poslije smrti, naime, duše nastavljaju uspon transformirajući se sve više i više u jedno sve savršenije pneumatsko tijelo, koje je kao neka posrednička kategorija između platonske ideje besmrtnosti i uskrsnuća. A kada pravi kršćanski gnostik dosegne pneumatsku tjelesnost, za njega nastupa Dan Gospodnji, vječnost. U prekrogrobnu fazu uspona Kle-

ment ugrađuje i oganj nadovezujući se time na 1 Kor 3,10-15 kojemu pripisuje dvostruku funkciju: za popravljive grešnike, kojima preostaje dio pokore, taj je oganj *posvećujući, mudri, inteligentan*, dok je za nepopravljive to oganj koji *proždire i izgara*. Što se pak tiče molitvene solidarnosti, ona je u Klementovoj koncepciji na djelu u svim fazama čišćenja i uspona k Bogu. I za njega je crkveno-penitencijalna praksa polazišna točka čistilišnog procesa u onostranosti u kojem vidi nastavak nedovršene crkvene pokore.¹⁶

U spisima Crkvenih otaca nalazimo, dakle, dva bitna elementa nauka o čistilištu:

1. Pokora

Vršeći pokoru Crkva je shvatila da se pokora može nastaviti i poslije smrti. U času smrti čovjek se opredijelio za Boga čime je ušao u Božju milost koju više ne može izgubiti. Međutim konačnu zrelost samim tim nije postigao. Temeljno opredjeljenje za Boga još je zasjenjeno sebičnim nagnućima vlastite volje. Čovjek se mora čitav poistovjetiti sa svojom temeljnom odlukom. To se zbiva u pokori koju zovemo čistilište.

2. Zajedništvo

Čovjek živi u zajednici od početka do kraja svoga puta. Ljudi mogu i ne moraju samo ovdje, nego i poslije smrti, jedni druge pomagati.

Međutim, uz ove dodirne točke, reinkarnacija se ipak razlikuje od katoličkog nauka o čistilištu. Dvije su bitne razlike: prvu razliku nalazimo u jedinstvu duše i tijela. Po reinkarnaciji to jedinstvo ne postoji pa čovjekov duševni element može napustiti tijelo i uzeti novo. To shvaćanje nespojivo je s biblijsko-kršćanskim vrednovanjem tijela koje zajedno s dušom prima od Boga vječni spas. Druga je razlika čovjekov odnos prema Bogu.

Prema kršćanskom shvaćanju konačno je savršenstvo Božji dar što ga čovjek slobodno prima, dok je u reinkarnaciji plod njegova samoostvarenja.

Zaključak

U prethodnoj raspravi pažnja je bila usmjerena na reinkarnaciju i uskrsnuće. Rečeno je da su reinkarnacija i uskrsnuće temeljni, jedan od drugog različiti načini predočenja nastavka

¹⁵ Ratzinger, Joseph (1970: 323–336), *Uvod u kršćanstvo*. Zagreb, KS.

¹⁶ Usp. Bižaca, N., *nav. dj.*, str. 32.

čovjekova življenja poslije smrti. To je naravno pretpostavljalo prikazivanje tih načina predočenja što nije laka zadaća. Svi dosad obrađeni pokušaji rješenja imaju jednu zajedničku pretpostavku: oni polaze od toga da se reinkarnacija i uskrsnuće u svakom slučaju isključuju, da dakle ono što je različito nikada ne može biti identično i ono što je identično, nikada različito.

Također ne postoji identičnost između izvanzemaljskog čišćenja (čistilišta) i reinkarnacije. U kršćanstvu smrt se smatrala i smatra se kao početak novog drugačijeg duhovnog postojanja. U suvremenom poimanju reinkarnacije, vrlina smrti što dovodi do duhovnog može se s ushićenjem hvaliti, ali čini se da su ljubav za tijelo i utjelovljeni život jači. Ako se prethodno uzme u obzir, onda postoje stvarno dva stajališta: moramo ili s reinkarnacijom nijekati uskrsnuće i čistilište ili uskrsnuće i čistilište s reinkarnacijom.

Naslov *Vjera u uskrsnuće pred izazovom vjerovanja u reinkarnaciju* izabrala sam kako bih sudjelovala u koncilskom duhu dijaloga. Crkva danas kroz svoje učiteljstvo naglašava veliku važnost dijaloga među vjerama, kulturama i osobama. U odnosu na duh postkoncilske Crkve i njezina učiteljstva, od današnjih se kršćana traži da ne osuđuju one koji zastupaju i prihvaćaju drukčija stajališta. Odgovor na nauk o reinkarnaciji ne bi se trebao sastojati u osudi drugih osoba zbog njihova stajališta, već u ponovnom otkivanju kršćanskih vrijednosti. Vjerovanje u reinkarnaciju mnogih ljudi današnjice svjedoči o njihovoj tananoj nadi da se život nastavlja poslije smrti. S druge strane nada je, u biti, iščekivanje koje sami ne možemo postići. Nadati se znači računati na nečiju dobrotu. Ali ima nade koju nitko na ovom svijetu ne može ostvariti, stoga je očito da iza svake istinske nade, posebno one koja nadilazi ljudsku moć, stoji vjera u Biće, njegovu svemoć i dobrotu.

Budući da nema čovjeka koji se ne nada, možemo reći da nema čovjeka koji u dubini svog bića ne računa s Bogom, ispuniteljem svih nada. U tom je smislu svaki čovjek religiozno biće. Takvog Boga, čovjekova prijatelja i spasitelja, s kojim svaka istinska nada računa, naviješta upravo kršćanstvo.

Literatura

- BIŽACA, Nikša (1983): *Problem čistilišta u teologiji*. Zagreb: Kateheza 5
- DEVČIĆ, Ivan (1995): *Obzori nade*. Rijeka: Katolička bogoslovija u Rijeci.
- ELIADE Mircea (1983): *Okultizam, magija i pomodne kulture*. Zagreb: GZH.
- IVANČIĆ, Tomislav (1999): *Reinkarnacija i uskrsnuće*. Zagreb: Teovizija.
- Katekizam Katoličke Crkve* (1994): Zagreb: HBK.
- NIKIĆ, Mijo (1997): *Novi religiozni pokreti*. Zagreb: FN.
- NIKIĆ, Mijo (1998): *Reinkarnacija i lili uskrsnuće*. Zagreb: FN.
- POZO, C. (1997): *Eshatologija*. Sarajevo: Vrhbosanska Katolička teologija.
- RATZINGER, Joseph (1970): *Uvod u kršćanstvo*. Zagreb: KS.
- VELJAČIĆ, Čedomir (1982): *Filozofija Istočnih naroda I*. Zagreb: MH.